

Параграф в колективній монографії «Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів», що готується та буде видано кафедрою фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет» в межах науково-дослідної теми «Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації НДР в УкрІНТЕІ: № 0115U007117).

§ 3. АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ

Процеси децентралізації, що розгортаються в Україні впродовж останніх років, в якості однієї з найважливіших особливостей мають трансформацію фінансового забезпечення регіонального розвитку [8, 15]. Зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [16] в рамках реформи державного управління передбачається набуття спроможності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування. Однак попри розширення фіскальних повноважень регіональних та місцевих органів державного управління і зростання власних доходів місцевих бюджетів в 2014-2017 рр. з 68,6 млрд. грн. до 192,7 млрд. грн. [4], тобто в 2,81 рази (або щорічно в середньому на 41,1 %), проблема достатності коштів для фінансування регіонального розвитку не є остаточно вирішеною.

Відтак актуалізується необхідність використання альтернативних бюджетним джерелам засобів фінансування розвитку на мезорівні. Традиційно з цією метою використовуються кредитні ресурси, залучені фінансовими посередниками на фінансовому ринку [2, с. 7; 18, с. 69-70;]. Використання потенціалу фінансово-кредитних установ як складової фінансового потенціалу держави [17, с. 138] є важливим компонентом фінансового забезпечення регіональної політики [7, с. 10, 14-15; 1, с. 47]. Проте доступність кредитних ресурсів [13] та їх вартість [9] істотно відрізняються в окремих регіонах України.

Інформаційною базою для дослідження фінансового забезпечення розвитку територій за рахунок кредитних ресурсів є грошово-кредитна статистика (ГКС) Національного банку України. Регіональний розріз даних ГКС представлений відомостями про кредити, надані депозитними корпораціями (крім НБУ) в розбивці їх по регіонам і секторам економіки. Крім цього, наявні деталізовані за регіонами і видами економічної діяльності дані щодо обсягів кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, що дозволяє проаналізувати територіальні особливості кредитування реального сектору економіки.

Статистична сукупність складається із 25 одиниць (див. табл. 1), якими є 24 області України і Автономна Республіка Крим. Київ та Севастополь як міста зі спеціальним статусом згідно ст. 133 Конституції України [1] для цілей грошово-кредитної статистики окремо не виділяються [3]; дані по ним наводяться в складі даних відповідно по АР Крим та Київській області. Такий спосіб подання інформації створює певні проблеми при проведенні аналізу, оскільки об'єднання даних столиці і столичної області призводить до утворення нетипової одиниці сукупності з точки зору обсягу отриманих кредитів.

Таблиця 1

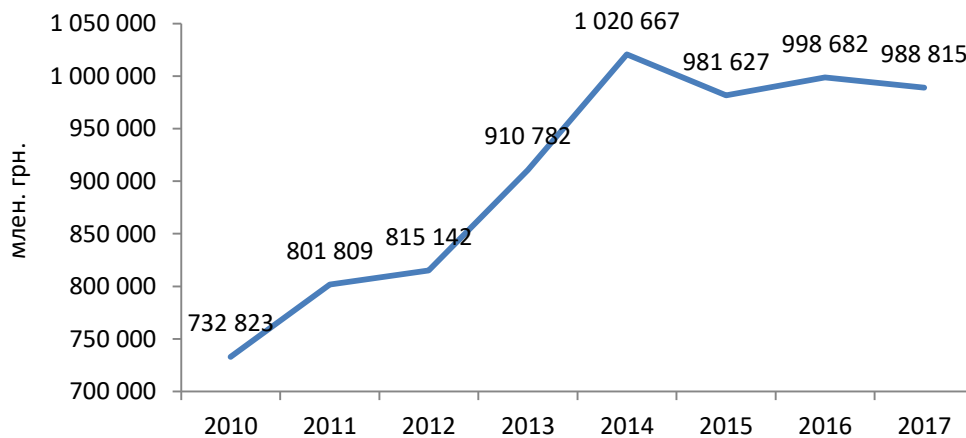
Кредити, надані депозитними корпораціями (крім НБУ), в розрізі регіонів за період 2010-2017 рр. (залишки на кінець року^{*}), млн. грн.

Регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1.АР Крим та м. Севастополь	13339	15512	14397	16474	118	114	7	4
2.Вінницька	6275	5949	5761	5229	6336	5946	5323	5973
3.Волинська	8516	7671	6695	6059	6104	5640	5849	6467
4.Дніпропетровська	98224	123481	135987	158870	169201	185508	208615	210839
5.Донецька	46585	48537	52835	55500	41278	26921	20400	15700
6.Житомирська	4288	4147	3921	4091	4803	4488	4412	5308
7.Закарпатська	5946	4860	4114	4179	5497	5494	5726	5825
8.Запорізька	14504	14730	14462	13921	18730	21752	21534	22635
9.Івано-Франківська	7003	5563	4926	4936	5166	4416	4280	5390
10.Київська та м. Київ	366623	415192	419204	484315	580497	556325	560280	542415
11.Кіровоградська	4341	5699	6111	6933	9301	4153	5096	5464
12.Луганська	8160	8605	7955	7715	8811	6763	3221	3207
13.Львівська	16554	16899	16638	15502	18132	20001	20389	20313
14.Миколаївська	8920	9492	8768	9667	14087	16749	17707	16002
15.Одеська	40358	39174	40299	42914	53322	42287	37499	36915
16.Полтавська	8302	7976	7983	7372	7785	7613	7129	8958
17.Рівненська	5291	3934	3665	3393	3691	3658	3585	3945
18.Сумська	5839	5091	4890	4704	5402	4469	5029	6340
19.Тернопільська	4782	4580	4002	5214	4961	4035	4599	4280
20.Харківська	28612	27427	27090	30129	29365	31045	34485	35354
21.Херсонська	8048	6625	6486	5082	6973	6487	5937	6597
22.Хмельницька	6425	6247	5819	5339	5961	5215	5238	6057
23.Черкаська	7029	5722	5714	5895	6902	7011	6625	8311
24.Чернівецька	4766	4692	3480	3238	3793	2813	2675	2706
25.Чернігівська	4092	4001	3940	4111	4451	2726	3044	3812
Україна	732823	801809	815142	910782	1020667	981627	998682	988815

^{*} Тут і далі дані за 2017 р. наведені станом на кінець листопада 2017 р.

Джерело: [3]

Перш за все слід відзначити, що обсяг кредитних ресурсів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) резидентним секторам економіки (іншим фінансовим корпораціям, сектору загального державного управління, нефінансовим корпораціям, домашнім господарствам та некомерційним організаціям, що обслуговують домашні господарства) за період 2010-2017 рр. зріс (див. рис. 1) з 732 823 млн. грн. до 988 815 млн. грн., тобто на 34,9 %.

Побудовано автором за даними [3]

Рис. 1. Динаміка загального обсягу кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) секторам внутрішньої економіки за період 2010-2017 рр., млн. грн.

Однак тенденція зростання кредитів не була сталою впродовж досліджуваного періоду. Починаючи з посткризового 2010 р. відбувалось доволі стрімке нарощення обсягів кредитування (в середньому на 8,6 % щорічно) до максимального значення, досягнутого в 2014 р.

Потрясіння 2013-2014 рр., з огляду на інерційність соціально-економічних процесів, знайшли своє відображення у зменшенні наданих кредитів вже у 2015 році, коли їх обсяг скоротився на 39 040 млн. грн. або на 3,8 % порівняно з попереднім роком. З цього часу показник обсягів кредитування демонструє «боковий тренд» з щорічним середнім приростом 0,4 %.

Проаналізуємо детальніше закономірності регіонального розподілу наданих в кредитів (див. табл. 2). Дані табл. 2 свідчать про яскраво виражену неоднорідність досліджуваної сукупності, свідченням чого перш за все є значення коефіцієнта варіації, які кратно перевищують його критичне значення

33 %; причому впродовж досліджуваного періоду неоднорідність посилюється, оскільки коефіцієнт варіації демонструє тенденцію до зростання. Відтак розрахований середній обсяг наданих кредитів не є типовим і не може використовуватись в якості надійної характеристики центру розподілу. За таких умов слід застосовувати медіану, динаміка якої свідчить про те, що кредитозабезпеченість областей в цілому має тенденцію до зниження. Так, якщо в 2010 р. в половині регіонів України обсяг кредитів, наданих депозитними корпораціями іншим секторам економіки, не перевищував 8048 млн. грн. (Херсонська область), то в 2016 р. значення медіани було найменшим: половина регіонів отримала кредитів в сумі не більше ніж 5726 млн. грн. (Закарпатська область). В 2011-2012 рр. медіанний обсяг отриманих кредитів, як і в 2010 р., спостерігався в Херсонській області, в 2013 р. – на Волині; в 2014 році – в Черкаській області; в 2015 р. – у Вінницькій і в 2017 р. – на Сумщині.

Таблиця 2

Характеристики розподілу та варіації обсягу кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) секторам внутрішньої економіки в розрізі регіонів в 2010-2017 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Середнє значення	29313	32072	32606	36431	40827	39265	39947	39553
Перший кuartиль	5840	5091	4890	4936	5166	4416	4412	5308
Другий кuartиль (медіана)	8048	6625	6486	6059	6902	5946	5726	6340
Третій кuartиль	14504	15521	14462	15502	18132	20001	20389	16002
Інтер-кuartильний розмах	8664	10430	9572	10566	12966	15585	15977	10694
Розмах варіації	362531	411259	415724	481077	580379	556211	560273	542411
Середнє квадратичне відхилення	73197	83652	85160	98681	117409	113732	115857	112571
Коефіцієнт варіації, %	249,7	260,8	261,2	270,9	287,6	289,7	290,0	284,6

Джерело: розраховано автором за даними [3]

З метою більш детального аналізу особливостей розподілу слід окрім медіани розглянути інші порядкові характеристики, а саме – перший та третій кuartилі. Перший кuartиль відокремлює 25 % одиниць сукупності з найменшими значеннями ознаки: в 2010 р. чверть регіонів отримали не більше 8048 млн. грн.

кредитів з наступним поступовим зменшенням цього показника. Відповідно значення третього квартиля вказує на те, що в 75 % регіонів обсяг отриманих кредитів не перевищував 14504 млн. грн.

Інтерквартильний розмах (різниця між першим та третім квартилем), – характеризує варіацію ознаки у центральних 50 % одиниць сукупності. Як видно з табл. 2, інтерквартильний розмах є значно меншим від розмаху варіації (різниці між максимальним та мінімальним значеннями ознаки).

Використовуючи перший і третій квартилі розподілу та інтерквартильний розмах, можна ідентифікувати так звані викиди. Це окремі спостереження, у яких значення ознаки суттєво віддалені від центру розподілу і які є нетиповими, аномальними для досліджуваної сукупності [5, с. 53].

Викиди підрозділяються на звичайні та екстремальні. Звичайні викиди – це одиниці сукупності, у яких досліджувана ознака набуває значень, що виходять за межі інтервалу, нижня (X_1) та верхня (X_2) межі якого визначаються за формулами відповідно (1) та (2):

$$X_1 = Q_1 - 1,5(Q_3 - Q_1) \quad (1)$$

$$X_2 = Q_3 + 1,5(Q_3 - Q_1) \quad (2)$$

де Q_1 – перший квартиль,
 Q_3 – третій квартиль.

Для виявлення екстремальних викидів інтерквартильний розмах збільшується втричі (формули (3), (4)):

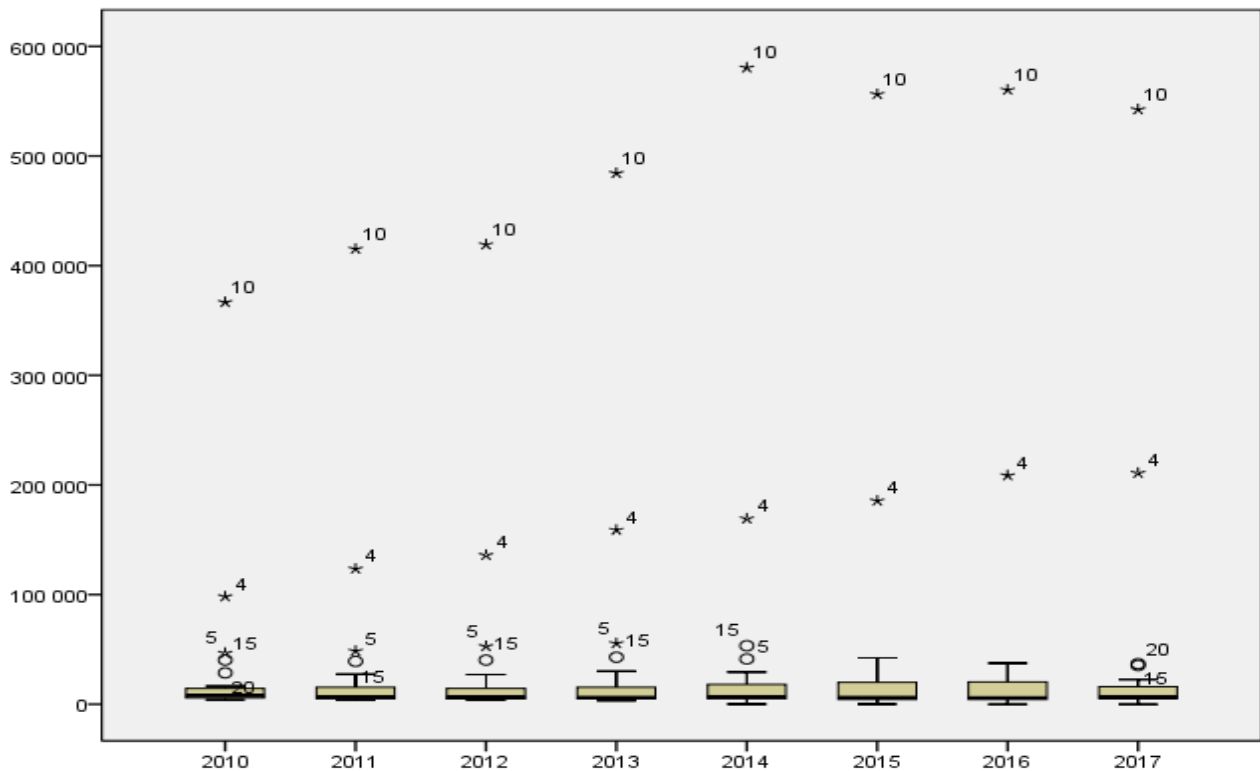
$$X_1 = Q_1 - 3(Q_3 - Q_1) \quad (3)$$

$$X_2 = Q_3 + 3(Q_3 - Q_1) \quad (4)$$

Наявність викидів (див. рис. 2) зумовлює неоднорідність сукупності.

Серед регіонів України за ознакою обсягу наданих кредитів наявні як звичайні викиди (позначені кружечками на рис. 2), так і екстремальні (позначені зірочками). Екстремальними викидами в усі роки досліджуваного періоду є значення ознаки в Київській області та м. Київ і в Дніпропетровській області. Слід зауважити, що якщо в 2010 р. перевищення по Київській області (№ 10 на рис. 2) порівняно з мінімальним значенням по Україні (Чернігівська

область) було майже 90-кратним, то в кінці досліджуваного періоду воно стало більш ніж 200-кратним (не беручи до уваги значень по АР Крим): в 2015 р. – в 204,1 рази більше, ніж в Чернігівській області, в 2016-2017 рр. – відповідно в 209,5 та в 200,5 рази більше, ніж в Чернівецькій області. Для Дніпропетровської області перевищення над мінімальними по Україні значеннями було меншим, проте теж зростало від 24-кратного в 2010 р. до 78-кратного в 2016-2017 рр.

Побудовано автором за даними за даними [3]

Рис. 2. Діаграми «box & whisker plot» розподілу кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) секторам внутрішньої економіки в 2010-2017 рр.

Попри те, що в сукупності наявні і інші дані, що класифікуються як викиди, саме Київська та Дніпропетровська області найбільше відрізняються від решти регіонів України за обсягом отриманих кредитних ресурсів. Крім них аномально високими, хоч значно з меншим відривом від інших областей, є дані 2010-2014 рр. по Донецькій області (у т.ч. в 2010-2013 рр. – як екстремальний викид). Починаючи з 2015 р. Донецька область не демонструє аномальних значень отриманих кредитів. Окрім 2015 р. та 2016 р. нетипово високі обсяги отриманих кредитів спостерігались також в Одеській області та в 2010 р. і в 2017 р. – в Харківській області.

Зауважимо, що в офіційній статистиці впродовж всього досліджуваного періоду присутні дані по АР Крим, проте із зрозумілих причин з 2014 р. значення показника обсягу наданих кредитів катастрофічно скоротилось. Якщо не враховувати зменшення кредитування в Криму, то найменші обсяги кредитних ресурсів отримували Рівненська (2011 р. і 2014 р.), Чернівецька (2012, 2013, 2016 і 2017 рр.) та Чернігівська (2010 і 2015 рр.) області.

Розглянуті особливості емпіричного розподілу регіонів України за обсягом отриманих кредитних ресурсів зумовили той факт, що він відрізняється від нормального (див. табл. 3).

Таблиця 3

Характеристики форми розподілу обсягу кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) секторам внутрішньої економіки в розрізі регіонів в 2010-2017 рр.

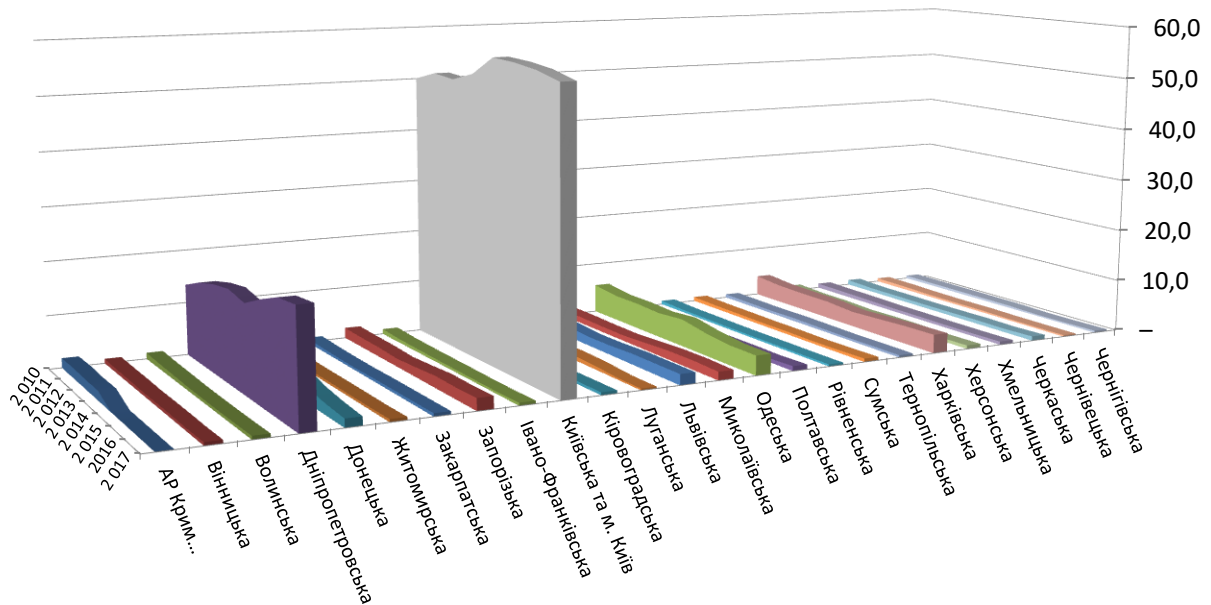
Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Коефіцієнт ексцесу	20,8	20,2	19,4	19,4	20,6	19,6	18,6	18,2
Коефіцієнт асиметрії	4,4	4,4	4,3	4,3	4,4	4,3	4,2	4,2

Джерело: розраховано автором за даними [3]

Дані табл. 3 свідчать про те, що в усі роки досліджуваного періоду розподіл обсягу кредитів є гостровершинним з високою правосторонньою асиметрією, тобто переважна частина регіонів України отримувала невеликі обсяги кредитів.

Як відомо, нормальний розподіл одиниць сукупності формується в умовах впливу на величину досліджуваної ознаки великої кількості незалежних випадкових причин, причому будь-яка з них не має пріоритету перед іншими [10, с. 129]. Для поглиблення аналізу відмінностей в кредитозабезпеченості регіонів України проаналізуємо регіональну структуру виданих кредитів та обчислимо показники їх концентрації.

Особливістю регіональної структури наданих кредитів (див. рис. 3) є те, що впродовж всього періоду дослідження понад 50 % всіх отриманих кредитних ресурсів припадає на Київську область включно з м. Київ.

Побудовано автором за даними [3]

Рис. 3. Динаміка питомої ваги регіонів України за обсягом кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) за період 2010-2017 рр., %

Питома вага столичної області включно із столицею впродовж 2010-2017 рр. зросла на 4,9 п.п. (див. табл. 4). Частки решти регіонів є значно меншими; окрім Київської, тільки Дніпропетровська область отримувала більш ніж 10 % всіх кредитних ресурсів, наданих депозитними корпораціями. Особливістю Дніпропетровської області є також те, що її питома вага зросла найбільше в 2017 р. порівняно з 2010 р. – на 7,9 п.п. Зауважимо також, що всі області, що входять до ТОП-5 регіонів за обсягом отриманих кредитів, були вище класифіковані як викиди.

Таблиця 4
ТОП-5 регіонів України за питомою вагою отриманих кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) секторам внутрішньої економіки за період 2010-2017 рр.

Регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Київська та м. Київ	50,0	51,8	51,4	53,2	56,9	56,7	56,1	54,9
Дніпропетровська	13,4	15,4	16,7	17,4	16,6	18,9	20,9	21,3
Донецька	6,4	6,1	6,5	6,1	4,0	2,7	х	х
Одеська	5,5	4,9	4,9	4,7	5,2	4,3	3,8	3,7
Харківська	3,9	3,4	3,3	3,3	2,9	3,2	3,5	3,6
Запорізька	х	х	х	х	х	х	2,2	2,3

Джерело: розраховано автором за даними [3]

В 2016 р. відбулись зміни в п'ятірці лідируючих споживачів кредитів: частка Донецької області зменшилась до 2 %, що дозволило Запорізькій області увійти в ТОП-5 одержувачів кредитів. Проте в цілому зміни в структурі досліджуваної сукупності впродовж аналізованого періоду були незначними: коефіцієнт подібності структур [6, с. 104], обчислений для кожного року відносно попереднього, коливався в межах 0,946-0,982. Близькість значень коефіцієнта подібності структур до 1 свідчить про високий ступінь їх схожості. Лінійний коефіцієнт «абсолютних» структурних зрушень [19, с. 414] за 8 років склав 0,15 п.п., тобто за 2010-2017 рр. середня річна зміна питомої ваги регіонів України в обсязі отриманих кредитів склала 0,15 процентного пункту.

Для оцінювання ступеня концентрації, тобто зосередження явища в окремих групах [10, с. 133], використовують низку показників, зокрема:

- індекси концентрації (CR_k – *concentration ratio*), що являють собою кумулятивні частки k (найчастіше використовують $k = 3, 4, 5, 8$) найбільших за обсягом досліджуваної ознаки одиниць сукупності:

$$CR_k = \sum_{i=1}^k d_i \quad (5)$$

де d_i – частка i -тої одиниці,

k – кількість одиниць сукупності, для яких розраховується показник.

- індекс Херфінадаля-Хіршмана – сума квадратів часток окремих одиниць сукупності:

$$HH = \sum_{i=1}^n d_i^2 \quad (6)$$

де n – кількість одиниць сукупності.

- коефіцієнт концентрації:

$$K = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n |D_i - d_i|, \quad (7)$$

де d_i – частка i -тої одиниці сукупності в її загальному обсязі;

D_i – частка i -тої одиниці сукупності в загальному обсязі значень ознаки;

n – кількість одиниць сукупності.

- коефіцієнт Джині:

$$G = 1 - 2 \sum_{i=1}^n d_i \cdot cumD_i + \sum_{n=1}^n d_i \cdot D_i, \quad (8)$$

де $\text{cum } D_i$ – кумулятивна частка i -тої одиниці сукупності в загальному обсязі значень ознаки.

Ці показники приймають значення від 0 при рівномірному розподілі до 1 при повній концентрації досліджуваного явища у окремої одиниці чи групи сукупності. Вважається [12, 14, 20], що рівень концентрації є:

- низьким - для $CR_3 < 0,45$; $CR_5 < 0,4$; $HH < 0,1$;
- помірним – для $0,45 \leq CR_3 < 0,70$; $0,4 \leq CR_5 < 0,6$; $0,1 \leq HH < 0,18$;
- високим – для $CR_3 \geq 0,70$; $CR_5 \geq 0,6$; $HH \geq 0,18$.

Для коефіцієнта концентрації та коефіцієнта Джині не встановлюється певних інтервалів їх значень стосовно визначення рівня концентрації; проте для них, як і для решти індикаторів, чим ближче значення до 1, тим вищою є концентрація досліджуваної ознаки у окремих одиниць сукупності.

Розглянуті показники концентрації кредитів представлені в табл. 5, з якої видно, що для регіонального розподілу кредитів, наданих депозитними корпораціями, характерним є високий рівень їх концентрації, що посилювався з плином часу: якщо в 2010 р. в ТОП-3 регіонах зосереджувалось 69,8 % отриманих кредитів, а в ТОП-5 – 79,2 %, то в 2017 р. індекси концентрації становили відповідно 76,2 % і 85,8 %. Індекс Херфіндаля-Хіршмана та коефіцієнти концентрації і Джині демонстрували аналогічну динаміку.

Таблиця 5

Характеристики концентрації обсягу кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) секторам внутрішньої економіки в розрізі регіонів за період 2010-2017 рр.

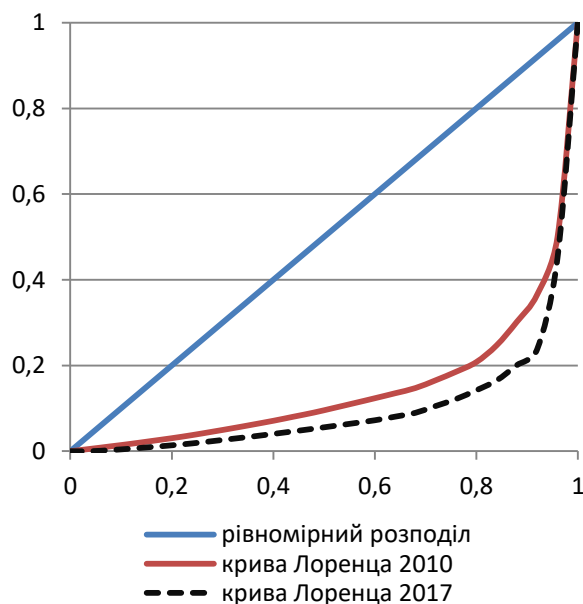
Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс концентрації-3	0,698	0,733	0,746	0,767	0,775	0,783	0,770	0,762
Індекс концентрації-5	0,792	0,816	0,828	0,847	0,856	0,858	0,865	0,858
Індекс Херфіндаля-Хіршмана	0,279	0,301	0,302	0,322	0,358	0,362	0,363	0,351
Коефіцієнт концентрації	0,593	0,621	0,635	0,654	0,667	0,679	0,690	0,682
Коефіцієнт Джині	0,710	0,739	0,752	0,771	0,788	0,799	0,805	0,795

Джерело: розраховано автором за даними [3]

Що більший рівень концентрації притаманний певній сукупності, то меншою є рівномірність розподілу досліджуваної ознаки між одиницями цієї сукупності,

формуючи таким чином диференціацію, відмінність її складових. Візуалізувати процеси концентрації можна за допомогою кривої Лоренца (див. рис. 4).

Для побудови даного графіка на осі абсцис відкладають кумулятивні частки одиниць сукупності або їх груп в загальному обсязі сукупності, а на осі ординат – кумулятивні частки одиниць сукупності або їх груп в загальному обсязі значень ознаки. Діагональ квадрата являє собою лінію рівномірного розподілу – уявну ситуацію абсолютного егалітаризму (принагідно до нашого дослідження – коли кожному з n регіонів ($n=25$) відповідає однакова частка ($1/25$) отриманих кредитів). Чим більше крива Лоренца відхиляється від лінії рівномірного розподілу, тим нерівномірніше розподілені кредитні ресурси між регіонами.

Побудовано автором за даними [3]

Рис. 4. Крива Лоренца регіональної концентрації кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ), в 2010 та 2017 рр.

Як видно з рис. 4, криві Лоренца як для 2010 р., так і для 2017 р. знаходяться на доволі значній відстані від лінії рівномірного розподілу, причому крива для 2017 р. – далі, ніж крива для 2010 р. Це підтверджує наші висновки про значний рівень диференціації регіонів України щодо їх кредитозабезпеченості та посилення нерівномірності розподілу кредитних ресурсів.

Аналіз секторної структури кредитів показав, що переважно кредитуються сектори нефінансових корпорацій та домогосподарств, на долю яких припадає

майже 100 % всіх кредитів (табл. 6), причому впродовж періоду дослідження сукупна питома вага цих секторів в обсязі отриманих кредитів зростає на 1,8 п.п.

Таблиця 6

Питома вага кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) секторам нефінансових корпорацій та домогосподарств України в 2010-2017 рр.

Сектори	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Нефінансові корпорації	68,4	71,8	74,3	76,0	76,3	80,3	82,3	81,9
Домашні господарства	28,6	25,1	23,0	21,2	20,7	17,8	16,4	16,9
Разом	97,0	96,9	97,3	97,2	97,0	98,1	98,7	98,8

Джерело: розраховано автором за даними [3]

Крім того, відбувається перерозподіл отриманих кредитів на користь сектору нефінансових корпорацій: для них абсолютний приріст частки склав 13,6 п.п., тоді як питома вага домогосподарств скоротилась в 2017 р. порівняно з 2010 р. на 11,7 п.п. Таким чином, аналізуючи дані на загальнодержавному рівні, слід зробити висновок, що депозитні корпорації дедалі більше надають перевагу кредитуванню бізнесу, а не населення. В деяких регіонах пріоритетним напрямком є кредитування саме домогосподарств, але це швидше виняток (див. табл. 7). Як видно з табл. 7, в 2010 р. в 10 регіонах України питома вага кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, була меншою, ніж 50 % від загального обсягу наданих кредитів; в 15 регіонах – більшою, причому в обох групах спостерігалась переважно висхідна динаміка цього показника.

В 2017 р. порівняно з 2010 р. в 17 регіонах відбулось зростання частки кредитів, отриманих нефінансовими корпораціями, у т. ч. в 6 регіонах з першої групи і в 11 – з другої. Збільшення кредитування нефінансових корпорацій було найбільш інтенсивним в Миколаївській (+ 27 п.п.) та Запорізькій (+ 16 п.п.) області. Найбільше зростання – на 41 п.п. по АР Крим не може бути предметом аналізу з огляду на неповноту інформаційної бази (див. табл. 1).

Найвищі значення питомої ваги нефінансових корпорацій в загальному обсязі кредитування спостерігаються в Дніпропетровській (82/91) і Київській області та м. Києві (75/88). Тільки по ним значення показника перевищують відповідні загальноукраїнські.

Зміна позиції регіонів щодо питомої ваги кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) сектору нефінансових корпорацій України за період 2010-2017 рр.

Питома вага кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, %	Зміна питомої ваги в 2017 р. порівняно з 2010 р.		
	зменшилась	не змінилась або змінилась менш ніж на 3 п.п.	зросла
до 50 %	Луганська (49,6/15) Рівненська (47/40) Чернівецька (43/25)	Вінницька (40/40)	Житомирська (30/41) Закарпатська (29/39) Івано-Франківська (41/49) Хмельницька (40/50,01) Миколаївська (49/76) АРК (43/84)
понад 50 %	Донецька (71/51) Херсонська (54/42) Чернігівська (54/48)	Волинська (61/63)	Дніпропетровська (82/91) Запорізька (59/74) Київська та м. Київ (75/88) Кіровоградська (53/63) Львівська (52/62) Одеська (51/57) Полтавська (56/60) Сумська (60/65) Тернопільська (51/60) Харківська (57/71) Черкаська (58/68)

Примітка: перше значення, наведене в дужках – питома вага регіону в 2010 р.; друге – в 2017 р.; **напівжирним** шрифтом виділено регіони, питома вага яких зросла до понад 50 %, **курсивом** – регіони, питома вага яких зменшилась до менш ніж 50 %.

Побудовано автором за даними [3]

Натомість зменшилась питома вага кредитування нефінансових корпорацій в Луганській (на 34,6 п.п), Рівненській (на 7,4 п.п), Чернівецькій (на 18,7 п.п.), Донецькій (на 19,9 п.п), Херсонській (на 12,6 п.п) та Чернігівській (на 5,9 п.п.) областях. В двох останніх випадках це спричинило перехід регіонів з групи «понад 50 %» в групу «до 50 %».

Для Вінницької (40/40) та Волинської (61/63) областей істотних змін стосовно пріоритетних напрямків кредитування не спостерігалось.

Нарощування кредитування нефінансових корпорацій зумовлює доцільність аналізу розподілу отриманих ними кредитів за видами економічної діяльності.

Слід узяти до уваги, що дані грошово-кредитної статистики стосовно кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, за період 2010-2012 рр. збирались на основі Класифікації видів економічної діяльності 2005 р. (КВЕД-

2005), а починаючи з 2013 р. – з використанням КВЕД-2010. Ієрархічні структури цих класифікацій відрізняються: якщо перша містила 17 секцій, то друга – 21. З огляду на це дані періодів 2010-2012 рр. та 2013-2017 рр. щодо розподілу кредитів за видами економічної діяльності є непорівняними, тому обмежимося аналізом розподілу кредитів в розрізі регіонів і видів економічної діяльності починаючи з 2013 р.

Для України в цілому (див. табл. 8) та кожного регіону нами було розраховано усереднену за п'ять років структуру наданих кредитів.

Таблиця 8

Розподіл кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) сектору нефінансових корпорацій України за видами економічної діяльності в 2013-2017 рр., %

	Секції КВЕД-2010																
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	L	M	N	P	Q	R	S
Україна	6,8	2,1	23,5	4,6	0,3	6,1	34,8	4,3	0,6	1	8,7	5,5	1,4	0	0,1	0,2	0,1

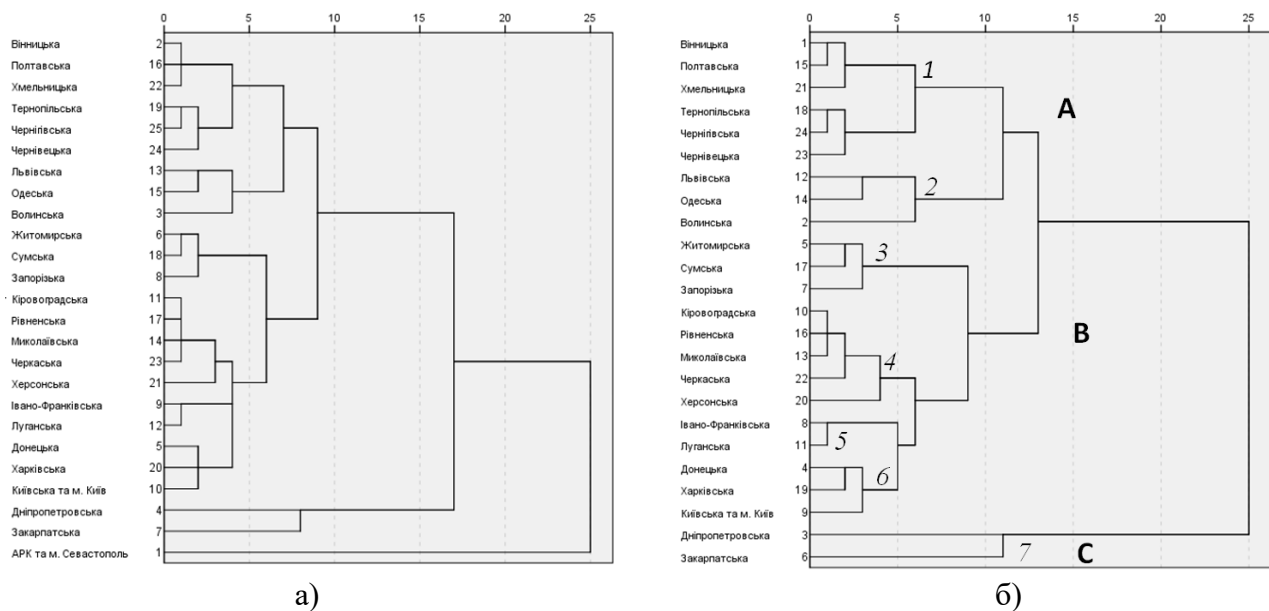
Примітка:

A – сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	I – тимчасове розміщування й організація харчування
B – добувна промисловість і розроблення кар'єрів	J – інформація та телекомунікації
C – переробна промисловість	L – операції з нерухомим майном
D – постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	M – професійна, наукова та технічна діяльність
E – водопостачання; каналізація, поводження з відходами	N – діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
F – будівництво	P – освіта
G – оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	Q – охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
H – транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	R – мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
	S – надання інших видів послуг

Джерело: розраховано автором за даними [3]

Як видно з табл. 8, найбільше кредитів було надано нефінансовим корпораціям видів економічної діяльності «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» – 34,8 % та «Переробна промисловість» – 23,5 %. Менш активно кредитувались види діяльності «Операції з нерухомим майном» (8,7 %), «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство» (6,8 %) та «Будівництво» (6,1 %). Питома вага решти видів економічної діяльності сукупно ледь перевищує 20 %, причому найменше кредитів було надано нефінансовим корпораціям секцій I та P-S.

Слід зауважити, що ситуація стосовно розподілу кредитів між окремими видами діяльності істотно варіює по окремим регіонам і відрізняється від загальноукраїнського їх розподілу. Для з'ясування особливостей регіонів стосовно кредитування різних видів економічної діяльності нами було використано процедуру ієрархічного кластерного аналізу та отримано результати, представлені на рис. 5.

Побудовано автором за даними [3]

Рис. 5. Дендрограми кластеризації регіонів за питомою вагою кредитів, наданих нефінансовим корпораціям за видами економічної діяльності за період 2013-2017 рр.

На рис. 5а АР Крим та м. Севастополь виділені в окремий кластер, причиною чого стало різке скорочення показника обсягу наданих кредитів (див. табл. 1), внаслідок чого частка регіону в загальному обсязі кредитів зменшилась до 0,0004 % в 2017 р. Порівняння рис. 5а та 5б свідчить про те, що виключення даних по АР Крим та м. Севастополь не змінює результатів кластеризації решти регіонів, проте робить графік більш виразним (рис. 5б). З огляду на це, попри той факт, що дані по АР Крим та м. Севастополь присутні в грошово-кредитній статистиці НБУ, надалі ми обмежимось розглядом результатів кластеризації, представлених на рис. 5б.

Як відомо, специфіка кластерного аналізу як методу багатовимірної класифікації об'єктів полягає в змістовній інтерпретації отриманих результатів.

Проведений аналіз можливих варіантів ідентифікації кластерів дозволив нам сформулювати два підходи до розгляду структури сукупності регіонів України в залежності від особливостей розподілу наданих в них кредитів за видами економічної діяльності: деталізований і укрупнений.

За першим з них вважаємо за доцільне виділити сім кластерів, склад та характеристики яких представлені в табл. 9.

В рамках укрупненого підходу регіони України можуть бути виділені три кластери (див. рис. 5б):

А – об'єднує кластери 1 та 2, пріоритетними видами економічної діяльності з точки зору їх кредитування є ВЕД «Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» та «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство». Питома вага кредитів, наданих суб'єктам господарювання, занятим в переробній промисловості, складає 13-30 %.

В – об'єднує кластери 3-6, переважним чином кредитуються суб'єкти ВЕД «Переробна промисловість». За винятком кластеру 4 кредитування сільського, лісового та рибного господарства незначне.

С – відповідає кластеру 7, здебільшого кредитується ВЕД «Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» і мінімально – сільське, лісове та рибне господарство.

Порівняння результатів кластеризації регіонів за інтенсивністю кредитування видів економічної діяльності та виконаного раніше аналізу стосовно розподілу обсягу кредитних ресурсів за регіонами дозволяє зробити висновок, що регіони (окрім Дніпропетровської області) з найбільшою концентрацією отриманих кредитів мають найбільш диверсифікований їх розподіл за видами економічної діяльності. Тобто кредитні ресурси всередині регіонів, ідентифікованих як «викиди», розподіляються більш рівномірно, ніж в основній масі «типових» одиниць сукупності.

Підводячи підсумки, маємо визнати факт високої концентрації банківського кредитування в окремих регіонах України, що викликає потребу відповідного реагування з боку усіх зацікавлених щодо цього процесу сторін.

Характеристика кластерів регіонів України за питомою вагою кредитів, наданих нефінансовим корпораціям за видами економічної діяльності за період 2013-2017 рр.

Номер кластеру	Регіони	Характеристики кластеру	
		ТОП-3 ВЕД* (їх питома вага, %)	Особливості кластеру
1	Вінницька Полтавська Хмельницька Тернопільська Чернігівська Чернівецька	A G C (81-92)	Високий рівень концентрації кредитів; Найбільша питома вага кредитів, наданих ВЕД «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство»; Приблизно паритетні частки секцій С та G
2	Львівська Одеська Волинська	G C L / A / H** (52-67)	Найнижчий рівень концентрації кредитів (мінімальний – в Одеській області); Найбільші частки кредитів, наданих ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» (до 16 %) та «Операції з нерухомим майном» (до 26 %)
3	Житомирська Сумська Запорізька	C G A (90-95)	Максимальний рівень концентрації кредитів; Найбільша питома вага кредитів, наданих ВЕД «Переробна промисловість» (55-71 %)
4	Кіровоградська Рівненська Миколаївська Черкаська Херсонська	C G A (75-94)	Високий рівень концентрації кредитів (84-94%) за винятком Херсонської області (75 %); Приблизно паритетні частки секцій А та G; Велика питома вага кредитів секції D в Херсонській області (18 %)
5	Івано-Франківська Луганська	G C A (86-88)	Високий рівень концентрації кредитів; Низька питома вага кредитів, наданих ВЕД «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство» (6-11 %)
6	Донецька Харківська Київська та м. Київ	C G A / L** (61-72)	Середній рівень концентрації кредитів; Низька питома вага кредитів, наданих ВЕД «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство» (4-11 %)
7	Дніпропетровська Закарпатська	G D / C** C / F** (82-85)	Високий рівень концентрації кредитів; Найбільша питома вага кредитів ВЕД «Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» в Дніпропетровській області (71 %); Мінімальна частка кредитів секції А (3-4 %); Велика питома вага кредитів секції D в Закарпатській області (20 %)

* Див. примітку до табл. 8.

** Залежно від регіону

Побудовано автором за даними [3]

Зокрема, банківським установам доцільно при формуванні кредитної політики не нехтувати потенціалом географічної диверсифікації кредитного портфеля як засобу мінімізації кредитних ризиків.

Територіальні громади та їх представницькі органи можуть скористатися можливістю, наданою їм Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо створення комунальних банків, джерелами формування ресурсів яких будуть слугувати фінансові ресурси органів місцевого самоврядування, муніципальних підприємств, інших економічних суб'єктів регіону. Важливе місце серед основних напрямків діяльності комунального банку буде належати як пільговому кредитуванню комунальних підприємств та муніципалітетів, так і забезпеченню кредитними ресурсами суб'єктів господарювання, працюючих на певній території. З огляду на відсутність спеціалізованого нормативно-правового забезпечення функціонування комунальних банків в Україні на законодавчому рівні має бути створене правове поле їх діяльності.

Крім того, на державному рівні заходи вирівнювання кредитного забезпечення окремих регіонів можуть реалізовуватись за двома напрямками. По-перше, в стратегіях державних банків визначати як пріоритет здійснення кредитування в регіонах з дефіцитом кредитних ресурсів. З іншого боку, щоб заохотити комерційні банки вживати аналогічних заходів, доцільно передбачити певні пільги чи преференції для тих банківських установ, котрі надають кредити господарюючим суб'єктам територій з низьким рівнем кредитного забезпечення регіонального розвитку.

Системна реалізація пропонованих заходів буде сприяти послабленню нерівномірності розподілу кредитних ресурсів між регіонами України та стимулювати розвиток економіки на мезорівні.

Список використаних джерел

1. Білик Р. Фінансове забезпечення регіонального розвитку в Україні в контексті децентралізації / Р. Білик // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – Вип. 2. – С. 43-48.

2. Гончаренко М. В. Фінансове забезпечення розвитку територій: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / М. В. Гончаренко // Державне будівництво. – 2012. – № 2. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/05.pdf>.
3. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
4. Державна політика, законодавчі напрацювання, проміжні результати першого етапу децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/about>
5. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування / А. М. Єріна, Д. Л. Єрін. – К. : КНЕУ, 2014. – 348, [4] с.
6. Єріна А. М. Теорія статистики : Практикум / А. М. Єріна, З. О. Пальян. – 2-ге вид., випр. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. – 325 с.
7. Жук І. І. Фінансове забезпечення регіональної політики (на матеріалах Карпатського регіону) : автореф. дис ... канд. економ. наук: 08.00.08 / І. І. Жук. – Київ : Б.в., 2015. – 20 с.
8. Заславська О. І. Фінансова децентралізація в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку / О. І. Заславська, В. О. Огородник // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка / редкол.: В.П. Мікловда (голов. ред.), В.І. Ярема , Н.Н.Пойда-Носик та інші. – Ужгород : Говерла, 2017. – Вип. 2 (50). – С. 261–266.
9. Камашева Н. В. Статистичний аналіз динаміки кредитування реального сектора економіки та регіональний розподіл вартості цих кредитів / Н. В. Камашева // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – Вип. 30. – С. 34-38.
10. Ковтун Н. В. Теорія статистики : підручник / Н. В. Ковтун. – К. : Знання, 2012. – 399 с.

11. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
12. Корецька Н. І. Процес концентрації ринку банківських послуг України: оцінка та стратегії позиціонування / Н. І. Корецька // Економічний форум. – 2014. – № 1. – С. 196-204.
13. Непран А. В. Статистичний аналіз диференціації банківського кредитування в Україні / А. В. Непран // Статистика України. – 2016. – № 2. – С. 35-43.
14. Окрепкий Р. Б. Методичні аспекти використання кількісних індикаторів концентрації товарного ринку та ступеня його монополізації / Р. Б. Окрепкий, О. Ф. Мигаль // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 4. – С. 81-88.
15. Подерня-Масюк Ю. А. Теоретичні аспекти фінансової децентралізації / Ю. А. Подерня-Масюк // Економічний форум. – 2017. – № 2. – С. 326-329.
16. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
17. Свірський В. С. Проблеми структурування фінансового потенціалу держави / В. С. Свірський // Інноваційна економіка. – 2009. – № 3. – С. 136-139.
18. Ступницька Т. М. Проблеми фінансової децентралізації в Україні / Т. М. Ступницька, Г. В. Немченко // Економіка харчової промисловості. – 2016. – Т. 8, Вип. 1. – С. 67-72.
19. Теория статистики : Учебник / Под ред. проф. Р. А. Шмойловой. – 3-е изд., перераб. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
20. Толмачев М. Н. Методология расчета показателей концентрации сельскохозяйственного производства / М. Н. Толмачев // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Социально-экономические науки. – 2010. – № 2. – // С. 103-111.